

Ф І Н А Н С И

УДК 339.747:336.7

Л.П. КУХТІЙ, старший викладач
Дніпропетровського університету економіки та права

ГЛОБАЛЬНА ФІНАНСОВА КРИЗА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто причини порушення стабільності банківської системи України в період світової економічної кризи 2007–2009 рр., проаналізовано показники стану діяльності комерційних банків в Україні, розглянуто заходи Національного банку України щодо стабілізації банківської системи України.

В статье рассмотрены причины нарушения стабильности банковской системы Украины в период мирового экономического кризиса 2007–2009 гг., проанализированы показатели состояния деятельности коммерческих банков в Украине, рассмотрены меры Национального банка Украины по стабилизации банковской системы Украины.

The article considers the causes of violation of stability of the banking system of Ukraine in the period of world economic crisis 2007–2009, the indexes of the state of activity of commercial banks, the National Banks measures on stabilizing the banking system of Ukraine.

банк, депозит, криза, кредит, держава, вкладники

Світова фінансова криза 2007–2009 рр. вплинула на економіку майже всіх країн світу. На сьогодні міжнародна фінансова криза не оминула й Україну. Часті коливання курсу долара, чутки про банкрутство окремих великих банків схвилювали багатьох українців (чимало громадян має гривневі та валютні заощадження). Основною проблемою є те, що вкладники, втративши довіру до банківських установ, почали забирати гроші з депозитних рахунків. Це значно ускладнило подальшу депозитну та кредитну політику банківських установ.

Світовій фінансовій кризі присвячені статті багатьох українських економістів та фінансистів. Це статті В. Пинзеніка, С. Тигіпка, П. Гайдуцького, В. Антоюка, О. Васюренка, О. Дмитрієва, Д. Олійник, Н. Парасія-Вергуленко та ін. Значні розробки у вивченні депозитів здійснили такі зарубіжні економісти, як Г. Айленбергер, Р. Еллер, П. Роуз, що аналізували проблеми формування депозитних вкладів у структурі ресурсної бази комерційного банку. Проте багато з них розглядає загальний аналіз впливу кризи на всю економіку країни. А окремого впливу на сектор економіки України не було досліджено.

Метою цієї статті є визначення ступеня впливу світової фінансової кризи на банківську систему України та дослідження змін депозитної і кредитної політики банківських установ.

Особливого значення в Україні набуває підвищення ефективності функціонування ринкової інфраструктури, що вимагає кардинальних якісних перетворень у банківській сфері. Особливої актуальності питання формування депозитної політики набувають в умовах сучасної фінансової кризи.

З 2000 р. по вересень 2008 р. економіка України перебувала на підйомі (табл. 1) [11].

За останні декілька років банківський сектор зростав чи не найшвидше в українській економіці: кількість банків щороку збільшувалася на 10–15 установ, кредитний портфель збільшувався як мінімум на 50% [14]. Фінансові установи все більше кредитували компанії й населення за рахунок дешевих закордонних позик: з 2006 р. в Україні з'явилося більше десяти іноземних фінансових груп, які активно кредитували свої українські представництва. Крім того, банки випускали єврооблігації, за даними агенції CBonds, майже за 4 роки (з 2005

Макроекономічні показники розвитку України

Показник	Середнє за 2000–2007 рр.	2008 р.	2009 р. (прогноз)	2010 р. (прогноз)
ВВП, % зміни	7,5	2,1	-14	3,0
Дефіцит бюджету, % ВВП	-0,8	-1,5	-6,0	-4,0
Рівень інфляції на кінець року, %	11,3	22,3	15,0	10,0–13,0
Обмінний курс на кінець року, грн/дол.	5,2	7,7	8,0-9,0	8,0–10,0
Рахунок поточних операцій, % ВВП	5,7 (2000–2005) -2,6 (2006–2007)	-7,1	-1,0	0,5
Валові міжнародні резерви, млрд дол.	1,5 (2000) 32,5 (2007)	31,5	29,0	28,0
Зовнішній борг уряду, % ВВП	21,3 (2003) 8,7 (2007)	9,2	24,0	24,0

по 2008 рр.) вітчизняна фінансова система самих лише євробондів випустила на суму 6,26 млрд дол.

За останні кілька років банки України активно збільшували кредитування населення (іпотека, авто, споживчі кредити) за рахунок залучених з-за кордону коштів (рис. 1).

Обсяги кредитування економіки банками до середини 2008 р. зростали в середньому на 70% на рік. Це зростання було викликане легшим доступом до міжнародних фінансових ринків, виходом іноземних банків на український

ринку та м'якою грошово-кредитною політикою НБУ. Приблизно 50% усіх виданих в Україні позик були номіновані в іноземній валюті.

До світової фінансової кризи банки України могли вільно залучати фінансові ресурси під 4–5% річних за кордону і продавати їх за 10–11% річних в Україні.

Надалі закордонні банки згорнули свої кредитні програми (більшість банків, що постраждали від іпотечної кризи в США, були змушені це зробити), українські банки опинилися перед загрозою кризи ліквідності, яка змусила

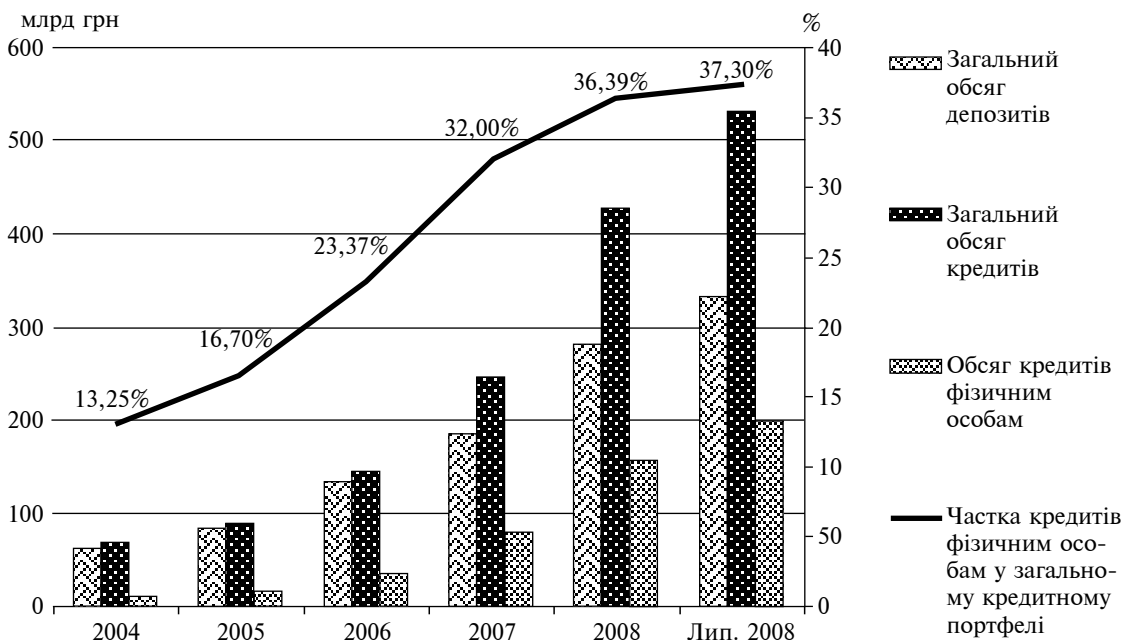

Рис. 1. Співвідношення депозитів та кредитів у банківській сфері України [14]

банки зіткнулися з такими проблемами [10, с. 50–51]:

- збільшення частки НКК у кредитних портфелях установ;
- відсутність доступу до міжнародних ринків кредитних ресурсів;
- необхідність значних виплат за зовнішніми боргами;
- високі ризики несприятливих коливань валютного курсу.

Усі ці проблеми викликали відтік депозитів з банківського сектора. З жовтня 2008 р. по квітень 2009 р. клієнти фінансових установ вилучили майже 25% всіх депозитів [2].

Безліч факторів впливає на процес формування та реалізації депозитної політики банку. Довіра до банків є одним з основних факторів. За відсутності довіри заощадження зберігаються в готівковій формі або спрямовуються в тіньову сферу, що обумовлює зменшення можливостей формування внутрішніх інвестиційних ресурсів і стримує економічне зростання держави. Отже, кошти населення – колосальне джерело інвестиційних ресурсів, і від їх включення в реальний обіг виграють всі – і держава, і банки, і громадяни, і підприємства.

Але наслідки кризи могли бути й серйознішими, якби більшість великих українських банків не були у власності закордонних банків. Це дало їм можливість продовжувати залучати грошові кошти із-за кордону, а також пропонувати кращі умови порівняно з іншими.

Українська банківська система сьогодні – найпроблемніша галузь економіки. За даними Нацбанку, з початком кризи чистий відплив гривневих депозитів з банківської системи дорівнював 57,4 млрд грн (на 1.04.2009 р. загальний обсяг вкладів у гривнях та іноземній валюті становив в еквіваленті 313,9 млрд грн) [13].

Криза зачепила майже всі банки в Україні. На початку кризи майже всі фінансові установи відмовляються достроково повертати гроші вкладникам (на підставі розпорядження НБУ про заборону дострокової виплати депозитів), чимало банків не видавали кошти навіть із поточних рахунків, а також депози-

тів, термін яких закінчився. Відбулися значні банківські банкрутства: в Україні може залишитися близько 100 фінансових закладів проти зареєстрованих 199.

Зіштовхнувшись із кризою, фінансові установи почали скорочувати витрати і, в першу чергу, звільняти працівників. За неофіційними даними, з жовтня 2008 р. по березень 2009 р. без роботи залишилися близько 14 тис. банківських службовців. Багато банківських установ почали закривати відділення. Практично всі фінансові заклади відмовилися від розвитку мереж філій принаймні на найближчий час.

Майже повністю заморожене банківське кредитування. Неплатежі за виданими кредитами постійно зростають через стрімку девальвацію гривні (понад 50% кредитів було видано в іноземній валюті) і падіння доходів населення та компаній.

В умовах кризи головним «внутрішнім» джерелом ресурсів для вітчизняних фінансових установ традиційно є депозити. Через депозити банки можуть залучати не тільки гривню, але й іноземну валюту. Зростання обсягів валютних депозитів дозволить українським банкам хоч частково, але компенсувати брак іноземної валюти. Отже, підвищений попит на депозити спричинив за собою їх подорожчання.

Внаслідок цього депозитні ставки у валюті зросли на декілька пунктів – до 10–12% у доларах і 7–8% – в євро. З іншого боку, зростання вартості ресурсів спричинило подорожчання кредитів [5, с. 22].

За дослідженнями рейтингової служби Standard & Poor's, за рівнем ризиків банківської системи Україна належить до останньої групи надійності – десятої, в якій, крім нашої країни, нині знаходяться банківські системи Венесуели, Ямайки та Болівії.

Усім зрозуміло, що одна з основних причин, через яку виникла криза в Україні, – залучення банками зовнішніх заборон з метою кредитування в Україні. Головною проблемою стало також те, що гроші надавалися споживачам на досить тривалий строк – 5–7 років для

придбання авто й 20–30 років для придбання нерухомості, а закордонні кредити вітчизняні фінансові установи залучали на незначний строк – 3–5 років.

Важко не погодитися з тим, що в умовах кризи паніка клієнтів є деструктивним фактором, який серйозно погіршує ситуацію. Частина вини лежить і на державі, на органах, які повинні здійснювати нагляд за діяльністю банківських установ. Держава в особі НБУ, Президента й прем'єр-міністра мала не допустити такого обвалу, який стався через необґрунтовані позики. Хоча Національний банк раніше від інших відреагував – ще в першій половині 2008 р. було встановлено обмеження на видачу кредитів, але зараз очевидно, що такі кроки вже були запізненими.

Депозитна політика повинна бути взаємопов'язаною із кредитною політикою та забезпечувати реалізацію останньої. На сьогодні саме такий підхід може забезпечувати фінансову стійкість, ліквідність і прибутковність комерційного банку.

Банкіри й аналітики вважають, що ситуація до кінця 2009 р. на банківському ринку тимчасово стабілізувалася. На сьогоднішній день обсяг готівки на руках у населення є досить значним, і ті фінансові установи, які зможуть запропонувати вкладникам більший комплекс високоякісних послуг, отримають у своє розпорядження значні суми додаткових ресурсів. Такі послуги вимагають від банківських установ нових підходів до встановлення форм депозитних рахунків, впровадження нової техніки і технології ведення банківських операцій. Це дозволило б повніше задовольнити потреби клієнтів банку у різноманітних послугах, покращити якість обслуговування, підвищити зацікавленість фізичних осіб у розміщенні своїх коштів у банку і, таким чином, залучити нових вкладників.

Фінансова система країни повертається до стану початку 2000-х: банки займаються обслуговуванням компаній своїх акціонерів, поточних рахунків населення й бізнесу, а кредитуванням займаються лише одиниці. Якщо в 2001–

2003 рр. банки цілком непогано існували в таких умовах, то нинішня ситуація для них небезпечна. Разом зі скороченням кредитного портфеля зменшуються й доходи банків: позичальники поступово погашають свої борги і потік відсотків припиняється. При цьому навіть невеликий приплив депозитів у фінансову систему мало вплине на розміри кредитного портфеля банків.

Очевидно, можна спостерігати певні ознаки стабілізації в окремих сферах економіки. Однак говорити про стабілізацію банківської системи поки що зарано.

Все ж не варто сподіватися на те, що банківська система України почне стрімко розвиватися. Банки зіткнулися з деякими проблемами. 1) Якість активів банків та інших фінансових установ знаходиться на невисокому рівні і, напевно, буде знижуватися. Це впливає з того, що приблизно 70% доходів українських банків мали надходження від кредиторів. 2) Збереження високих процентних ставок за кредитами. Адже в Україні не багато видів бізнесу, які дозволять повертати 35% річних банку і при цьому ще й отримувати прибуток [15].

У майбутньому простежуються такі негативні процеси:

- зниження доходності та прибутковості банків;
- продовження стагнації сільського господарства та промисловості.

Щодо депозитів, вже до середини поточного року здорові фінансові установи можуть почати помітне зниження ставок за внесками. Якщо в політиці буде все спокійно, то 2010 р. не буде важчим за попередній. До того ж деякі банки продемонстрували вміння адаптуватися і виживати.

Проведене дослідження дало змогу обґрунтувати сутність та особливості депозитної та кредитної політики комерційних банків в Україні в умовах кризи.

У статті розглянуто сучасні тенденції неузгодженості дій суб'єктів, що мають забезпечувати стабільність банківської системи під час впливу світової фінансової кризи на грошово-кредитну систему України. Показано, що кожний

із суб'єктів: Уряд, Національний банк, комерційні банки, впливають на зростання кредитного ризику, що призводить до погіршення ліквідності фінансових установ в умовах кризової макроекономічної ситуації.

Аналіз досліджуваних проблем дозволив сформулювати такі висновки:

Тих антикризових заходів, які проводила українська влада, було недостатньо для боротьби з фінансовою кризою; економіка України недостатньо забезпечена кредитними ресурсами; неефективна координація антикризових дій; слабкий контроль за використанням комерційними банками наданих ресурсів; відсутність стратегій оздоровлення «Нафтогазу України» і Пенсійного фонду, недостатня прозорість процесу роздержавлення.

Проте є позитивні досягнення боротьби з фінансовою кризою: значна фінансова підтримка від МВФ, Світового банку та інших міжнародних організацій; уникнення значного збільшення соціальних виплат; аудит комерційних банків; підтримка системних фінансових установ, значний прогрес щодо більш вільного режиму курсоутворення; вирішення проблем несистемних банків; стабілізація цін.

Але не потрібно зупинятися, необхідні заходи, для запобігання поглибленню кризи: необхідно дотримуватися дисципліни у податково-бюджетній політиці, потрібна збалансована грошово-кредитна політика, посилення ефективності банківського нагляду та продовження співпраці з МВФ.

Список використаної літератури

1. Банківські операції: підручник / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Мороза. — 2-ге вид., випр. і доп. — К.: КНЕУ, 2002. — 478 с.
2. Бюлетень НБУ. — 2008. — № 3.
3. Васюренко О.В. Депозиты как основной источник привлечения средств коммерческими банками / О.В. Васюренко // *Фінанси України*. — 2006. — № 11 — С. 88–92.
4. Дмитрієва О.А. Оптимізація депозитної діяльності комерційного банку / О.А. Дмитрієва // *Фінанси України*. — 2007. — № 5. — С. 138–145.
5. Заруцька О.П. Рівновага залучених та розміщених банківських ресурсів як необхідна умова стабільного розвитку / О.П. Заруцька // *Вісник НБУ*. — № 4. — 2008. — С. 20–27.
6. Олійник Д. Ресурсна база українських комерційних банків як джерело ліквідності / Д. Олійник // *Банківська справа*. — 2000. — № 2 — С. 42–44.
7. Паливода К. Чи загрожує Україні іпотечна криза? / К. Паливода, П. Гайдучкий // *Дзеркало тижня*. — № 12 (691), 29 березня — 05 квітня 2008.
8. Парасій-Вергуленко І.М. Аналіз банківської діяльності: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / І.М. Парасій-Вергуленко. — К.: КНЕУ, 2003. — 347 с.
9. Постанова НБУ «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» № 639 від 31.10.2008 р.
10. Резнікова Н. Про специфіку фінансової кризи в Україні / Н. Резнікова // *Персонал*. — 2008. — № 11. — С. 49–55.
11. Аналітичний портал «Мировая экономика» // <http://www.ereport.ru>
12. Аналітичний портал «Дело» // <http://delo.ua>
13. Державний комітет статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua/>
14. Національний банк України // <http://www.bank.gov.ua>
15. Офіційне Інтернет представництво Президента України // <http://www.president.gov.ua>

Надійшло до редакції 2.02.2010